

**Пам'ятка щодо заготівлі ягід малини лісової (*Rubus idaeus* L.) в
Гайсинському надлісництві філії «Центральний лісовий офіс»
ДП «Ліси України»**

Ця Пам'ятка роз'яснює порядок, методику та обмеження заготівлі ягід малини лісової (*Rubus idaeus*) – поширеної їстівної ягідної рослини родини Розові (Rosaceae) – у межах лісового фонду Гайсинського надлісництва філії «Центральний лісовий офіс» ДП «Ліси України» (далі – Надлісництво). Викладена у цій Пам'ятці інформація поширюється як на заготівлю для власного споживання громадянами, так і на промислову заготівлю суб'єктами господарювання на підставі спеціального дозволу.

Пам'ятка розроблена відповідно до Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 року №449 (далі – Порядок).

Відповідно до **статей 72-73 Лісового кодексу України**, заготівля дикорослих ягід без заподіяння шкоди лісу належить до побічних лісових користувань. Вимоги до здійснення побічних лісових користувань визначені Порядком, пункт 6 якого прямо встановлює загальний принцип, покладений в основу цієї Пам'ятки: *«Заготівля другорядних лісових матеріалів і побічні лісові користування повинні здійснюватися способами та у терміни, що виключають можливість заподіяння шкоди лісу»*.

Правовий режим заготівлі диференційований залежно від мети:

- **Збір для власного споживання** громадянами є загальним використанням лісових ресурсів і здійснюється безкоштовно, без спеціального дозволу;
- **Промислова (комерційна) заготівля** належить до спеціального використання лісових ресурсів, здійснюється за плату на підставі спеціального дозволу – **лісового квитка**, порядок видачі якого визначений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 761 «Про врегулювання питань щодо спеціального використання

лісових ресурсів», із зазначенням обсягів, строків і місць заготівлі та сплатою рентної плати.

Пункт 19 Порядку встановлює, що обсяги щорічних заготівель встановлюються постійними лісокористувачами **на підставі матеріалів лісовпорядкування** – тобто заготівля ягід на конкретній ділянці має бути узгоджена з наявними лісотаксаційними даними про ресурсну базу цієї ділянки, а не призначатися довільно.

Малина лісова є класичним піонерним видом, що масово заселяє відкриті, порушені ділянки – зруби, згарища, узлісся – саме там, де достатньо світла. Це прямо пов'язано із загальною закономірністю – доступність світла є визначальним фактором для світлолюбних інвазійних видів – з тією істотною відмінністю, що малина є аборигенним, бажаним видом, а не загрозою для лісової екосистеми.

Квітки малини здебільшого перехресно запилюються, тому врожайність прямо залежить від активності бджіл та інших запилювачів у конкретному сезоні.

Малина лісова має багаторічну кореневу систему (кореневище) і дворічний цикл розвитку надземних пагонів – у перший рік пагін росте виключно вегетативно, а на другий рік цей самий пагін квітне, плодоносить, і після цього відмирає, тоді як кореневище продовжує щороку давати нові однорічні пагони. Це означає, що на одному куці одночасно ростуть пагони двох різних поколінь – молоді, ще нецвітучі, і дворічні, плодоносні. Плоди дозрівають у середині - кінці літа.

Малина лісова не має жодних небезпечних отруйних двійників серед поширених у лісах України видів. Стиглий плід (складна кістянка) при легкому дотику чисто відокремлюється від конусоподібного плодоложа, залишаючи характерну порожнисту ягоду, – це принципова відмінність від ожини, у якої плодоложе залишається всередині ягоди при зборі. Ця ознака одночасно є і зручним практичним індикатором стиглості – якщо ягода не відокремлюється легко від плодоложа, вона ще не дозріла і потребує подальшого дозрівання на куці.

Заготівля здійснюється виключно ручним обриванням стиглих ягід безпосередньо з куца. Оскільки стиглий плід малини природно легко відокремлюється від плодоложа, це не потребує застосування ножа чи інших інструментів.

Варто наголосити, що під час збору врожаю на куці одночасно присутні дворічні пагони, що плодоносять цього сезону, і однорічні пагони, які ще не квітнуть, але є основою врожаю наступного року. Необережне поводження – заламування, витоптування чи механічне пошкодження пагонів під час пересування між кущами – здатне знищити саме ці молоді, ще не плодоносні пагони, тим самим знижуючи врожайність ділянки в наступному сезоні. Тому пересування в межах малинника здійснюється акуратно, з мінімальним контактом із пагонами, що безпосередньо не обриваються в цьому сезоні.

Оскільки малина є світлолюбним піонерним видом, її продуктивність на конкретній ділянці природно знижується з часом, у міру того як зімкнення намету лісових культур чи природного поновлення на зрубі поступово затінює ділянку, – це природний, а не пов'язаний із заготівлею процес, і його не варто плутати з наслідком «виснаження» ресурсу заготівлею.

Основна маса кореневої системи малини залягає в неглибокому (до 25-50 см) шарі ґрунту, надмірне витоптування ділянки під час масового збору здатне пошкоджувати поверхневі корені й брунькові зачатки нових пагонів, що формуються на невеликій глибині.

З огляду на залежність урожайності від активності бджіл та значення ягід малини як кормової бази для дикої фауни лісу, недоцільно повністю обривати всі ягоди на ділянці – частину врожаю варто залишати.

Заготівля здійснюється з дотриманням загальних вимог охорони праці, встановлених внутрішніми регламентами Надлісництва. З огляду на наявність шипів на пагонах малини заготівельникам рекомендується використовувати захисний одяг із щільним рукавом. Особливої уваги потребує ризик присмоктування кліщів – переносників кліщового вірусного енцефаліту та хвороби Лайма, оскільки основний сезон збору малини (середина – кінець літа) повністю збігається з періодом активності кліщів у чагарникових біотопах. Заготівельникам рекомендується використовувати закритий одяг зі щільно прилеглими манжетами, проводити огляд одягу й відкритих ділянок тіла після завершення роботи в лісі та за потреби застосовувати засоби індивідуального захисту від кліщів, дозволені до використання в Україні..

Обсяги заготовленої продукції в межах промислової заготівлі фіксуються відповідно до умов виданого лісового квитка. Факти виявлення нетипово низької чи високої продуктивності конкретних ділянок, а також ознак деградації місцезростань (зокрема внаслідок надмірного витоптування) доводяться заготівельниками до відома лісничого для врахування під час наступного планування обсягів заготівлі.

Малина лісова – один із найщедріших і водночас найгостинніших дарунків наших зрубів та узлісь – там, де сонця досить, вона з'являється майже сама, без жодного втручання людини. І саме ця невибагливість – гарна нагода нагадати про дбайливе ставлення до неї.

Пам'ятайте, що на одному куці поруч ростуть і ягоди, готові до збору, і зовсім молоді, ще безплідні пагони – саме з них наступного літа виросте новий урожай. Тому збирайте ягоди акуратно, не ламаючи й не витоптуючи сусідні пагони, – і куц віддячить вам не менш щедрим врожаєм наступного сезону.

І ще один добрий звичай – залишайте частину стиглих ягід на куці – для бджіл, які запилюють квітки малини, і для лісових мешканців, для яких ці ягоди є природним кормом. Ліс щедрий до тих, хто ділиться з ним у відповідь.

Гарного вам літа й смачного, безпечного збору малини!

Інженер лісового господарства

Анатолій ГИЖКО